

Pilot Natuurinclusieve Landbouw Achterste Diep
**WAT IS DE BESTE BEDRIJFSSTRATEGIE VOOR BOER,
NATUUR, WATER EN LEEFOMGEVING?**

juni 2025

INHOUD

VOORWOORD	3
INLEIDING.....	6
GEBIEDSGERICHTE AANPAK VAN WETTELIJKE EN ANDERE OPGAVEN IN HET HUNZEDAL.....	10
1 ONDERZOEKSAANPAK: DOORREKENEN EN MONITORING	11
2 ANALYSE VAN BOUWPLANSALDO'S, VERGOEDINGEN EN KPI'S	14
3 ECOLOGISCHE MONITORING VAN MAATREGELEN EN TOETSING VAN SCENARIO'S.....	17
4 DE ALTERNATIEVE FINANCIERINGSCONSTRUCTIE 'RIJKDOM'	22
5 VERVOLG.....	25

VOORWOORD

De Regio Deal Noord-Nederland heeft de ambitie om te komen tot een duurzame, natuurinclusieve landbouw. Een landbouw die bijdraagt aan het herstel van biodiversiteit, maatschappelijk draagvlak heeft én economisch rendeert. Dit vanuit het besef dat een omslag noodzakelijk is om de sector op de lange termijn levensvatbaar, concurrerend en rendabel te laten zijn.

Hoe kunnen we in het landelijk gebied tot meer biodiversiteit, een betere milieukwaliteit en duurzaam toekomstperspectief voor het boerenbedrijf komen? Het Hunzedal is een van de gebieden waar agrariërs, landbouw- en natuurorganisaties, kennisinstellingen, de noordelijke provincies en het Rijk hier samen aan werken.

Het pilotproject Natuurinclusieve Landbouw rond het Achterste Diep (2022-2024) is onderdeel van een integrale, gebiedsgerichte aanpak. De bedoeling is om de beek en aangrenzende landbouwgronden te laten fungeren als natuurlijke schakel tussen de natuurgebieden LOFAR in het brongebied en De Branden in de middenloop. Om dit te realiseren, is het nodig de beekloop weer te laten meanderen en het grondwaterpeil te verhogen. Daarvoor is aanliggende landbouwgrond nodig, die binnen de begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) ligt.

In dit pilotproject is bestuurlijk ruimte geboden om flexibel om te gaan met de invulling van de NNN-begrenzing – in dit geval een zone van 100 meter aan weerszijden van de beek – als harde grens tussen natuur en landbouw.

Uitvoeringsorganisatie Prolander heeft met akkerbouwers in het gebied verkend hoe natuurinclusieve landbouw en natuur een plek rond de meanderende beek kunnen krijgen bij een flexibele invulling van de NNN-begrenzing en het toekomstige natuurbeheertype. Onderzocht is hoe met behulp van natuurinclusieve landbouw het gebied kan worden ingericht, waarbij landbouw en natuur zijn verweven.

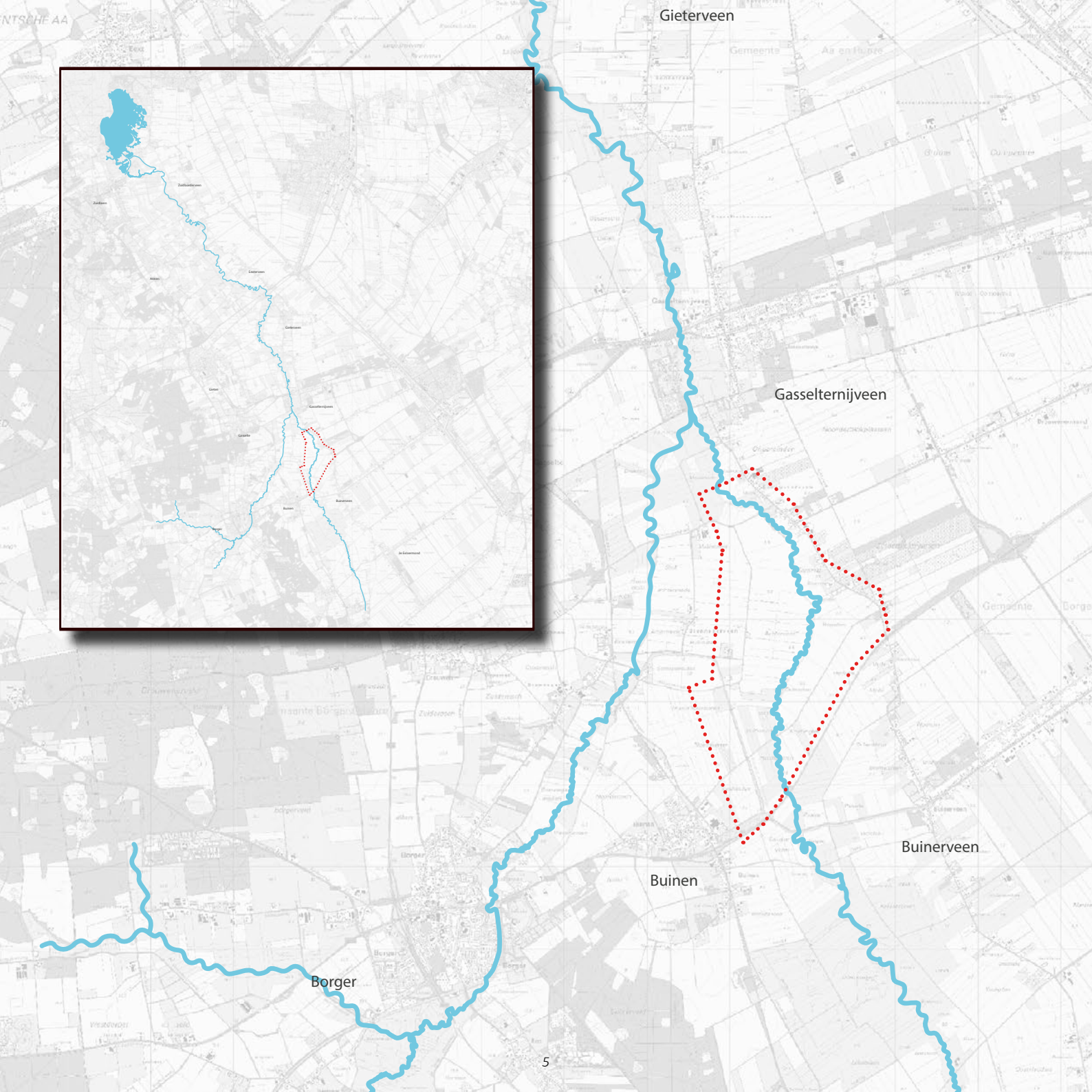
De vraag bij zo'n aanpassing is welke bedrijfsstrategie met welke natuurinclusieve maatregelen het meest oplevert, vanuit het gezichtspunt van beloning voor de boer, verduurzaming van de bedrijfsvoering en vergroting van

biodiversiteit. Hoe kan een andere vorm van biodiversiteit worden gewaardeerd en beloond? Met deze vragen zijn kennisinstellingen aan de slag gegaan.

De samenwerking tussen de praktijk van natuurinclusieve landbouwmaatregelen en ecologische monitoring heeft nieuwe inzichten opgeleverd. Verweving van landbouw en natuur draagt bij aan de biodiversiteit van het landschap. Deze nieuwe kennis kan ons inspireren bij de volgende stap: het maken van een schetsontwerp voor ruimtelijke herinrichting van functies in het Achterste Diep.

Tryntsje Slagman
Voorzitter Bestuurlijke Adviescommissie Hunze

NTSCHE AA

Gieterveen

Gemeente

Aa en thore

Gasselternijveen

Buinen

Buinerveen

Borger

Pilot Natuurinclusieve Landbouw Achterste Diep

WAT IS DE BESTE BEDRIJFSSTRATEGIE VOOR BOER, NATUUR, WATER EN LEEFOMGEVING?

INLEIDING

Hoe kunnen we in het landelijk gebied tot meer biodiversiteit, een betere milieukwaliteit en duurzaam toekomstperspectief voor het boerenbedrijf komen? Dat is de centrale vraag in de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw Noord-Nederland. In acht gebieden werken boeren, landbouw- en natuurorganisaties, kennisinstellingen, de drie noordelijke provincies, het Rijk en inwoners samen aan een landbouw die in balans is met de omgeving. De Gronings-Drentse Veenkoloniën, waar de Hunze als blauwe draad doorheen loopt, is een van die gebieden.

Onderdeel van de gebiedsaanpak is de pilot Natuurinclusieve Landbouw rond het Achterste Diep, die liep van 2022 tot eind 2024. Het Achterste Diep is de oostelijke bovenloop van de Hunze. De bedoeling is dat de beek en aangrenzende landbouwgronden gaan fungeren als natuurlijke schakel tussen de natuurgebieden LOFAR in het brongebied en De Branden in de middenloop. Om dat voor elkaar te krijgen, onder andere door de meanderende beekloop terug te brengen en het grondwaterpeil te verhogen, is aanliggende landbouwgrond nodig. De gronden liggen al binnen de begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland (NNN).

Bestuurlijke flexibiliteit als sleutel

De gangbare manier voor een provincie om zo'n opgave te realiseren, is om de NNN-begrenzing – in dit geval een zone van 100 meter aan weerszijden van de beek – als harde grens tussen natuur en landbouw aan te houden en om op voorhand een natuurbeheertype vast te leggen. In dit pilotproject is bestuurlijk ruimte geboden om flexibel invulling te geven aan de NNN-begrenzing. Daardoor kunnen nieuwe mogelijkheden voor natuurinclusieve landbouw ontstaan. Misschien zelfs met een duurzamer resultaat voor boerenbedrijf, natuur, water en leefomgeving.

Met boeren nagedacht over inrichting en grondgebruik

Uitvoeringsorganisatie Prolander heeft met geïnteresseerde akkerbouwers in het gebied verkend hoe natuurinclusieve landbouw en natuur een plek rond de meanderende beek kunnen krijgen indien flexibel mag worden omgegaan met de NNN-begrenzing en het toekomstige natuurbeheertype. Van daaruit zijn verschillende denkrichtingen verkend. Gekeken is bijvoorbeeld naar de inrichting van ecologische stapstenen van acht tot tien hectare op landbouwpercelen nabij de beek om migratie van soorten tussen natuurgebieden boven- en benedenstrooms te bevorderen.

Bij dit stapstenenmodel wisselen brede en smalle stroken natuur elkaar af. Ook een model op basis van gebruik van overhoeken voor natuurinclusieve landbouw en de inrichting van een natuurinclusieve overgangszone van natuur naar landbouw is denkbaar, wellicht geholpen door inzet van het instrument kavelruil. Het overleg met boeren heeft op verschillende momenten en manieren plaatsgevonden: aan individuele keukentafels en in schets- en wenssessies met grotere groepen tegelijk.

Welke bedrijfsstrategie levert het meest op?

Na het in grote lijnen schetsen van inrichtingsmogelijkheden kwamen de volgende belangrijke vragen ter tafel: welk natuurinclusief bouwplan met welke natuurinclusieve maatregelen levert het meest op, bekeken vanuit de verdiensten c.q. beloning voor de boer, de verduurzaming van de bedrijfsvoering en een bij akkerbouw passende biodiversiteit? Hoe kan een andere vorm van biodiversiteit worden gewaardeerd en beloond? En wie gaat dat betalen als aan het landelijk gebied meer eisen worden gesteld? Om deze vragen te kunnen beantwoorden, is samen met tien boeren, Wageningen University & Research (WUR), Rijksuniversiteit Groningen (RUG) en Agrarische Natuur Drenthe (AND) een onderzoek uitgevoerd.

Op de volgende pagina's worden de aanpak en de uitkomsten beschreven. Aansluitend wordt een alternatieve financieringsconstructie gepresenteerd die mogelijk interessant is voor toepassing in het Achterste Diep. Tot slot worden de volgende stappen in het proces beschreven.

Kaart 1

HET PLANGEBIED IN KORT BESTEK

- Akkerbouwgebied met een totale oppervlakte van 350 hectare.
- Veenkoloniaal bouwplan.
- Vooral akkerbouw, meer richting het zuiden ook grasland.
- 15 tot 20 akkerbouwers.
- NNN-begrenzing: 78 hectare, formeel 2 x 100 meter langs de beek.
- NNN-begrenzing doorsnijdt landbouwpercelen.
- Tegen de beek aan gelegen wendakkers aan liggen hoger dan gronden erachter.
- Moeilijk om grond beschikbaar te krijgen.

GEBIEDSGERICHTE AANPAK VAN WETTELIJKE EN ANDERE OPGAVEN IN HET HUNZEDAL

In en rond de Hunze moeten wettelijke doelen worden gerealiseerd voor natuur en water: afronding van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en waterdoelen voor het type laaglandbeek vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Beide opgaven hebben 2027 als einddatum.

In samenhang met de natuur- en wateropgaven laten zich in het Hunzedal ook andere vraagstukken oppakken. Denk aan perspectief voor de landbouw, energietransitie, klimaatadaptatie, verbetering van milieukwaliteit, sociaal-economische ontwikkeling/leefbaarheid en versterking van landschap en recreatie.

Het is bijvoorbeeld onzeker of bij langdurig droge periodes aanvoer van IJsselmeerwater naar het gebied gegarandeerd blijft. In plaats van overtollig regenwater snel af te voeren is het beter om het bovenstrooms langer vast te houden. Dat is in het belang van drinkwaterbeschikbaarheid, natuur en landbouw. Wie wat bewaart, die heeft wat. Na hevige piekbuien helpt afvoervertraging bovendien om het risico op wateroverlast benedenstrooms te verkleinen.

Een andere uitdaging waar het gebied voor staat, is veenoxidatie. Verspreid over het gebied komen dikke veenpakketten en veenputten voor waarvan de bovenste veenlaag door landbouwkundige ontwatering oxideert. Dat speelt onder andere rond het Achterste Diep. Gevolgen zijn bodemdaling, het vrijkomen van CO₂ en uiteindelijk sterkere verdroging van de resterende hoge zandgronden.

Er is geen beekdal in Drenthe waar de akkerbouw zo dominant is als het Hunzedal. De akkerbouw loopt hier veelal door tot aan de beekloop. De gronddruk is groot. Waar van oudsher voedselproductie de enige prioriteit was, zoeken boeren nu naar een aangepast of alternatief verdienmodel waarmee zij voldoen aan de eisen die de Europese Unie, Nederland en de samenleving aan hen stellen. Er wordt nu meer in een nieuwe verhouding tussen economie en ecologie geboerd.

In de afgelopen decennia hebben verschillende delen van het Hunzedal al een natuurlijke inrichting gekregen,

maar het is nog niet klaar. Geringe grondmobiliteit bracht gebiedsprocessen gericht op het behalen van NNN- en KRW-doelen een aantal jaren geleden zelfs nagenoeg tot stilstand. Om de zaak weer in beweging te krijgen, gaf de Bestuurlijke Adviescommissie Hunze in 2019 groen licht om een verbreding van het natuurbeleid te onderzoeken en daar vorm en inhoud aan te geven. Dat heeft in 2020 geresulteerd in de Landschapsvisie Hunzedal, die na een intensief proces en onder aanvoering van Prolander met alle gebiedspartijen is opgesteld. Insteek van de visie is dat de wettelijke NNN- en KRW-opgaven bij voorkeur worden gerealiseerd op basis van innovatieve landbouwconcepten en meervoudig grondgebruik. Er worden meerdere doelen tegelijk gediend en er is sprake van een goede – lees ook: gebiedseigen – ruimtelijke ordening van functies. Zo kan uiteindelijk één groot samenhangend robuust en klimaatbestendig beekstelsel tot stand komen. Wat helpt, is dat er onder boeren in het akkerbouwgebied veel animo is voor natuurinclusieve landbouw en natuur- en landschapsbeheer.

Het pilotproject Achterste Diep Natuurinclusieve Landbouw is onderdeel van het Hunzeprogramma dat wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de Bestuurlijke Adviescommissie Hunze. In deze commissie hebben gebiedspartijen zitting zoals Waterschap Hunze en Aa's, Het Drentse Landschap, LTO en de gemeentes Aa en Hunze en Borger-Odoorn.

1.

ONDERZOEKSAANPAK: DOORREKENEN EN MONITORING

Het onderzoek verliep langs twee sporen: een praktisch en een theoretisch spoor. Tien boeren hebben natuurinclusieve maatregelen uitgevoerd, waarvan het ecologische effect in het gebied is gemonitord door de Rijksuniversiteit Groningen. Wageningen University & Research maakte een doorrekening op verschillende aspecten van een referentiebedrijf en drie strategische scenario's.

Natuurinclusieve maatregelen in de praktijk

Tien boeren in het gebied hebben een beheerovereenkomst gesloten met het beheercollectief AND (Agrarische Natuur Drenthe) en een pakket van natuurinclusieve maatregelen uitgevoerd. Denk aan vogelvriendelijk graan, wintervoedselakker, kruidenrijke akkerranden, extensieve beweiding, de verbouw van eiwitgewassen soja, bonen, erwten en/of lupine. Het gaat om percelen in eigendom van de grondeigenaar en om ruilgrond die de provincie voor drie jaar ter beschikking heeft gesteld. De maatregelen zijn ecologisch gemonitord. Er zijn tellingen gedaan van loopkevers en broedvogels. Loopkevers gelden als indicatief voor de algehele biodiversiteit in een akkerbouwgebied.

Referentiebedrijf en drie scenario's

Samen met gewas- en gebiedsexperts en op basis van de WUR-tool KWIN-AGV (kwantitatieve informatie akkerbouw en vollegrondsteelt) heeft de WUR een referentiebedrijf en drie scenario's gedefinieerd, uitgaande van 100 hectare. De scenario's hebben elk hun eigen bouwplan, afzetstrategie en alternatieve verdienmodel. Essentie van de drie scenario's is meervoudig grondgebruik, waarbij een deel van de rooigewassen plaatsmaakt voor meer extensieve gewassen. Voor elk scenario is een selectie gemaakt van teelten en maatregelen die in het bouwplan en de vruchtopvolging zouden kunnen passen en die aansluiten op de praktische werkuitvoering. Ook is gekeken naar braaklegging en gedeeltelijke invulling van het gebied door zonnepanelen met waterberging.

Scenario's

Referentiebedrijf

- Een bedrijfsopzet die in dit gebied zou kunnen voorkomen.
- Bouwplan: 1 op 2 zetmeelaardappelen.
- Verbouw van zetmeelaardappelen, suikerbiet, zomergerst, pootaardappel en zaaiui.

1. Scenario *extensivering*

- Het bouwplan wordt verruimd naar 1 op 4 zetmeelaardappelen.
- In het bouwplan kunnen bodemherstellende gewassen worden opgenomen zoals boekweit, zaaiuien, veldbonen, erwten en vogelakker (luzerne).
- Voor dit scenario is mogelijk extra grond nodig.

2. Scenario *maximaal natuur en biodiversiteit*

- Productieve ANLb-pakketten, natuurvriendelijke oevers, vogelvriendelijk graan en akkerranden.
- Agroforestry en biobased gewassen inclusief hennep en meerjarige gewassen zoals wilg, micanthus en lisdodde en riet (geschikt bij vernatting).

3. Scenario *maximaal klimaat*

- Gericht op adaptatie en mitigatie.
- Wilg, lisdodde en riet als gewasopties bij vernatting.
- Zonnepanelen op vernatte stroken langs waterwegen.

De WUR heeft aan de hand van een speciaal hiervoor ontwikkelde rekentool een economische analyse gemaakt van landbouwkundige en bedrijfseconomische perspectieven voor zowel het referentiebedrijf als de drie scenario's. De RUG heeft voor elk van de scenario's aangegeven welke soorten broedvogels te verwachten zijn.

Knelpunten in de praktijk

Een belangrijk knelpunt in de praktijk is de leveringsplicht die boeren hebben voor bieten en zetmeelaardappelen. Daardoor het is niet zo eenvoudig om het areaal rooigewassen te verkleinen. Daarnaast geven boeren aan dat ze in het volggewas suikerbieten na vogelakkers en akkerranden vaak

schade ondervinden van ritnaalden en emelten. Als daarvoor extra bespuitingen nodig zijn, dan kost dat saldo. Bovendien druist het in tegen milieuvriendelijk telen. Dat geldt eveneens voor extra bespuitingen tegen onkruiden.

HOE LATEN DE SCENARIO'S EN DOORREKENINGEN ZICH DUIDEN?

Het is bij de scenario's en doorrekeningen goed om in het achterhoofd te houden dat dit in de eerste plaats theoretische modellen zijn. De doorgerekende scenario's zouden kunnen passen in de praktijk van het Achterste Diep, maar representeren bovenal uitersten van waar aan te denken valt bij meervoudig grondgebruik met een koppeling van landbouw- en maatschappelijke doelen. Ze zijn gekozen om de bandbreedte en de verschillen zichtbaar te maken en om handvatten aan te reiken bij volgende stappen in het proces. Op dit moment biedt gemeentelijk beleid in het Hunzedal bijvoorbeeld geen ruimte meer voor de aanleg van zonnevelden. Het scenario 'maximaal klimaat' laat zich daarom vooralsnog als hypothetische casus beschouwen. Daarnaast is in de doorrekening gekeken naar afzonderlijke bedrijven, niet naar het collectief. De uitkomsten zijn dus niet bedoeld om gevolgtrekkingen te maken voor het hele gebied. Stel bijvoorbeeld dat alle boeren exact hetzelfde bouwplan kiezen, wat in de praktijk niet realistisch is, dan zal de uitkomst van de doorrekening niet hetzelfde zijn als de optelsom van individuele cijfers. Ten slotte is het van belang te vermelden dat meerjarige positieve effecten van groenbemesters niet zijn meegenomen.

Kortom, het doorrekenen van scenario's is puur een indicatieve benadering van de financiële impact en schetst een beeld van de verschillen.

BELONING: HOE WERKT DAT OP HOOFDLIJNEN?

Het verdienvermogen van de natuurinclusieve akkerbouwer is opgebouwd uit:

- De levering van basisproducten: aardappelen, bieten, enzovoorts.
- GLB-vergoeding in de vorm van een basispremie en mogelijk ecoregeling: vergoeding voor maatschappelijke diensten, en/of
- Beheervergoeding ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer).
- Doelbeloning door beloning op KPI's (Kritische Prestatie Indicatoren): door bank/overheid/afnemer van prestaties

die bijdragen aan biodiversiteit, gemeten aan de hand van scores op KPI's die aantoonbaar impact hebben op biodiversiteitsherstel op en rondom akkerbouwbedrijven. Hiertoe is de BiodiversiteitsMonitor Akkerbouw ontwikkeld (BMA).

De ecoregeling van de Europese Unie en het ANLb sluiten elkaar niet helemaal uit, maar het is voor een ondernemer wel even puzzelen wat de verstandigste keuze is: voor één van beide gaan of voor een combinatie, rekening houdend met daaraan verbonden voorwaarden.

In het kort: ANLb heeft betrekking op vaste vergoedingen voor concrete beheeractiviteiten, bijvoorbeeld duurzaam slootbeheer, kruidenrijk grasland, vogelgraan, verbrede bufferstrook of vanggewas na uien en aardappels. De boer sluit hiertoe een beheerovereenkomst voor zes jaar met een collectief, bijvoorbeeld AND. Voorwaarde is dat de grond in een gebied ligt dat voor dat specifieke doel is opengesteld. In de ecoregeling krijgt de boer punten en waarde voor eco-activiteiten (maatregelen) die bijdragen aan vijf doelen: landschap, biodiversiteit, bodem, klimaat en water. De inspanningen dienen in de bedrijfsvoering evenwichtig over deze doelen te worden verdeeld. Bovendien moeten ze worden geleverd op alle grond van het bedrijf; de beloning is niet gekoppeld aan afzonderlijke percelen. Telkens aan het eind van het jaar wordt beoordeeld of alles is gedaan en of dat goed is gedaan. De beloningsstructuur is gestaffeld met een bepaalde ondergrens. Dat wordt uitgedrukt in punten. Het puntenaantal bepaalt of de boer een brons-, zilver- of goudbeloning ontvangt in oplopende waarde, met bedragen van € 60,-, € 100,- en € 200,- per hectare voor het gehele bedrijf (bedragen geldend in 2025). Zijn veel inspanningen verricht, maar nét niet voldoende voor brons, dan volgt geen beloning. De beoordeling achteraf brengt dus onzekerheid met zich mee.

2. ANALYSE VAN BOUWPLANSALDO'S, VERGOEDINGEN EN KPI'S

Gekeken is naar de invloed van het referentiebedrijf en de drie scenario's op:

- Gewassaldo's: bruto geldopbrengst (marktbaar fysieke opbrengst x prijs per eenheid) minus toegerekende kosten (o.a. mest, energie).
- Vergoedingen uit het GLB (Gemeenschappelijk Landbouw Beleid Europese Unie):
 - o Ecoregeling: brons, zilver of goud, op basis van bijdrage aan doelen voor klimaat, bodem en lucht, water, landschap en biodiversiteit.
 - o ANLb: beheervergoeding, gekoppeld aan element en areaal.
- Kritische prestatie-indicatoren (KPI's): scores op KPI's geven aan hoe groot de bijdrage aan maatschappelijke doelen is. De scores vormen de basis voor de beloning van deze prestaties. In dit onderzoek zijn tien KPI's voor kringlooplandbouw en biodiversiteit berekend: stikstofbodemoverschot, fosfaatoverschot, ammoniakemissie, broeikasgassen, energiebalans, milieubelasting gewasbeschermingsmiddelen, organische stof in de bodem, bodembedekking, waterkwantiteit en natuur en landschap. Zie ook de tabel op pagina 16.

Bouwplansaldo

Het gemiddelde bouwplansaldo per hectare is het hoogst op het referentiebedrijf en het laagst voor het scenario 'extensivering'. De scenario's 'natuur en biodiversiteit' en 'klimaat' zitten daartussenin en scoren vrijwel gelijk. Het referentiebedrijf realiseert een gemiddeld saldo van € 1.245,- per hectare. In het scenario 'extensivering' zijn wintertarwe (15 ha), vezelhennep (15 ha) en miscanthus (10 ha) aan het bouwplan toegevoegd ten koste van zetmeelaardappelen (20 ha), suikerbieten (5 ha), zaaiuien (5 ha) en zomergerst (10 ha). Dat levert in vergelijking met het referentiebedrijf een verlies van € 208,- aan saldo per hectare op. In het scenario 'natuur en biodiversiteit' zijn wintertarwe (15 ha) en miscanthus (10 ha) aan het bouwplan toegevoegd, en natuurinclusieve maatregelen zoals meerjarige vogelakker (10 ha), natuurvriendelijke oever (2,5 ha) en vogelvriendelijk graan (2,5 ha). Daarvoor is ingeleverd: zetmeelaardappelen (20 ha), suikerbieten (5 ha), zaaiuien (5 ha) en zomergerst (10 ha). Dit scenario leidt tot € 15,- extra saldo per hectare. In het scenario 'klimaat' worden wintertarwe (10 ha), vezelhennep (15 ha), miscanthus (10 ha) en energiewilg (5 ha) aan het bouwplan toegevoegd, evenals zonnepanelen met waterberging (15 ha) en natuurvriendelijke oever (5 ha).

BOUWPLANNEN EN BOUWPLANSALDO'S

Gewassen	Referentie	Extensivering	Natuur/biodiversiteit	Klimaat
Zetmeelaardappel	40	20	20	12,5
Pootaardappel	5	5	5	2,5
Suikerbiet	25	20	20	15
Zomergerst	25	15	15	10
Wintertarwe		15	15	10
Zaaiui	5			
Hennep		15		15
Miscanthus		10	10	10
Energiewilg				5
Meerjarige vogelakker			10	
Natuurvriendelijke oevers			2,5	5
Zonnepanelen met waterberging				15
Vogelvriendelijk graan			2,5	
Gemiddeld bouwsaldo/ha	€ 1.245,-	€ 1.037,-	€ 1.260,-	€ 1.264,-
Vergoeding	€ 0,-	€ 200,-	€ 100,-	€ 200,-
Idem met ecoregeling	€ 1.245,-	€ 1.237,-	€ 1.390,-	€ 1.464,-

Dat ging ten koste van pootgoed (2,5 ha), zetmeelaardappelen (27,5 ha), suikerbieten (10 ha), zaaiuien (5 ha) en zomergerst (15 ha). Dat leidt tot € 19,- extra saldo per hectare. En nu de vergoeding...

Vergoeding

Aan het referentiebedrijf wordt vanuit het ANLb en de ecoregeling geen vergoeding toegekend. Dat komt door het late rooien van aardappel en suikerbieten. Zaaiui met groenbemester en zomergerst kunnen dit bouwplan kansrijk maken voor brons. Het scenario 'extensivering' scoort dankzij de rustgewassen behoorlijk hoog en komt in aanmerking voor goud in de ecoregeling (€ 200,-). Het scenario 'natuur en biodiversiteit' bevat een aantal gewassen die in aanmerking komen voor ANLb-vergoedingen, scoort tevens beter op KPI's en behaalt zilver (€ 100,-) in de ecoregeling. Dat lijkt een lage status, zeker als men bedenkt dat met het scenario 'extensivering' goud was behaald indien dat gepaard was gegaan met 4% niet-productief bouwland. Dat komt omdat de ecoregeling meer is gericht op bouwland dan op natuurbeheer. Het scenario 'klimaat' heeft de hoogste KPI-score en wordt in de ecoregeling beoordeeld met goud (€ 200,-) dankzij het relatief grote areaal aan vezelgewassen. In de ecoregeling scoort dat beter dan natuur- en biodiversiteitsmaatregelen

zoals meerjarige vogelakkers. Echter, in combinatie met ANLb kan zo'n maatregel wel weer een van de meest waardevolle invullingen van een perceel zijn.

Bovenstaande figuur geeft een indruk van de effecten van maatregelen, uitgedrukt in kritische prestatie-indicatoren (KPI's). Er zijn tien KPI's. Via expertinschatting zijn de maatregelen en gewassen beoordeeld op hun effect op een kritische prestatie-indicator. Dat varieert van positief (maximum +2) tot negatief (maximum -2). De scores zijn op de x-as weergegeven met in de midden het 0-punt. De positieve effecten zijn gesommeerd (horizontale balk naar rechts van 0) en de negatieve effecten zijn gesommeerd (horizontale balk links van 0). Zo is te lezen dat zetmeelaardappelen bij zeven KPI's (verschillende kleuren) een totaalscore van -10 geeft. Meerjarige vogelakker heeft een positief effect van +7 op basis van vijf KPI's. Zomergerst heeft zowel vijf negatieve scores (totaalscore 5) als drie positieve scores (totaalscore 3). Zo heeft zomergerst een positief effect op bodembedekking, maar een negatief effect op ammoniakemissie.

Analyse op KPI's

De belangrijkste conclusies met betrekking tot de scores op kritische prestatie-indicatoren:

- De KPI-score valt negatief uit in het referentiebedrijf. Dat komt door de teelt van rooigewassen en het gebrek aan gewassen die bijdragen aan organische stof en bodembedekking.
- Qua bouwplansaldo mogen het referentiebedrijf en het scenario 'extensief' dan het meest uit elkaar liggen, in hun KPI-scores liggen ze juist dicht bij elkaar. Dat laat zich onder andere verklaren doordat in het scenario 'extensief' geen sprake is van natuurbeheermaatregelen.
- Het scenario 'klimaat' heeft zowel het hoogste gemiddelde bouwplansaldo - vooral te danken aan zonnepanelen- als de hoogste KPI-score.

Het scenario 'natuur en biodiversiteit' scoort even hoog als het scenario 'klimaat' en ligt qua bouwplansaldo tussen 'extensivering' en 'klimaat' in.

Conclusies

Uit de resultaten blijkt dat een bouwplan met minder rooigewassen niet per definitie tot een lager saldo leidt. Het saldo dat boeren met minder rooigewassen laten liggen, kan worden gecompenseerd, onder andere met beheervergoedingen en met meer punten plus extra premie via de ecoregeling, en ten slotte via een beloning van hogere scores op KPI's. Het scenario 'extensivering' levert het laagste economische saldo op, scoort goud in de ecoregeling en draagt beperkt bij aan de KPI-score. Het scenario 'natuur en biodiversiteit' scoort zilver in de ecoregeling en levert een hoge bijdrage aan KPI's. Het scenario 'klimaat' scoort hoog op alle onderdelen, maar vooral voor dit scenario geldt dat het een theoretisch model is (zie uitleg over duiding van dit onderzoek in kadertekst op pagina 13. Ook goed om te bedenken, is dat in de rekenmethodiek is uitgegaan van een vergoeding via de ecoregeling zoals die in 2024 gold. Er kan niet worden gegarandeerd dat in elk scenario de meest lucratieve vergoedingen zijn geselecteerd.

Bron foto: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Schallebijters>

3. ECOLOGISCHE MONITORING VAN MAATREGELEN EN TOETSING VAN SCENARIO'S

Op basis van monitoring van loopkevers en vogels in het Achterste Diep heeft de Rijksuniversiteit Groningen gekeken wat het effect van de in de pilot getroffen natuurinclusieve maatregelen is. Ook is onderzocht wat de natuurinclusieve scenario's zouden kunnen opleveren voor de biodiversiteit.

Monitoring loopkevers

De familie van de loopkevers blijkt een goede indicator te zijn voor de algehele biodiversiteit in akkers. Loopkeverssoorten hebben het meest te bieden – meer dus dan vogels – om een natuursysteem te kwantificeren in relatie tot maatregelen in landgebruik. Zij passen zich binnen een paar jaar aan een aangepast landbouwsysteem aan. De onderzoekers hadden voorafgaand aan de monitoring in het Achterste Diep de verwachting dat zij vanwege middelengebruik weinig loopkevers zouden aantreffen. Maar loopkevers blijken de 'brandnetels' onder de akkerinsecten te zijn; in relatief intensieve akkerbouwgebieden, in nutriëntrijke bodems, worden er verrassend veel aangetroffen.

Conclusies

- Er is een duidelijke relatie tussen natuurinclusieve maatregelen en de aanwezigheid van loopkevers. Hoe extensiever het landgebruik, hoe diverser en omvangrijker de loopkeverpopulatie. Een gangbaar bouwplan gaat gepaard met een lagere diversiteit aan insecten.
- Een kruidenrijke akker zorgt voor een hoge biodiversiteit: meer soorten, bovendien meer bijzondere soorten.
- Met toevoeging van gewassen – veldboon en erwt – neemt de biodiversiteit nog weer verder toe.
- ANLb en natuurinclusieve maatregelen leveren kortom een grote diversiteit op.

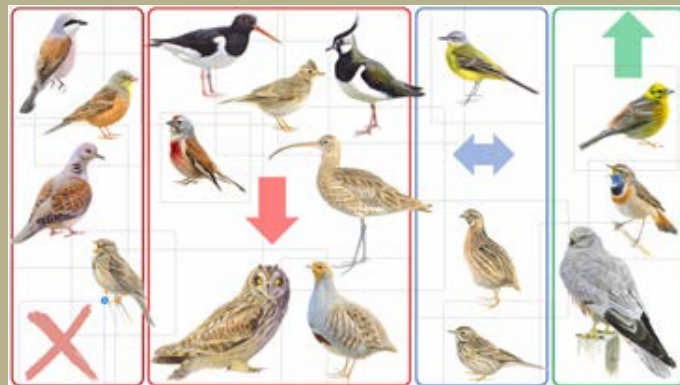
DOELEN VOOR FLORA EN FAUNA IN HET ACHTERSTE DIEP

Flora

Trilveen, veenmosrietland, nat schraalland, dotterbloemhooiland, nat matig voedselrijk grasland, bloemrijk grasland, wilgenstruweel.

Fauna

- Zoogdieren: bever, otter, mogelijk ook waterspitsmuis.
- Vlinders: koevinkje, oranje zandoogje.
- Amfibieën: poelkikker.
- Vissen: kleine modderkruiper.
- Vogels: roerdomp, watersnip, rietzanger, blauwborst, akkervogels.

Akkervogels die zijn verdwenen, achteruit zijn gegaan, gelijk zijn gebleven en zijn toegenomen. Bron: RUG.

ALGEMENE TREND: STERKE ACHTERUITGANG AKKERVOGELS

Van oudsher zijn akkers de rijkste habitats voor een groot aantal vogelsoorten, met name akkervogels. Maar onder invloed van intensivering van teeltwijzen, schaalvergroting (met verlies van landschapselementen tot gevolg) en versimpeling van het bouwplan c.q. minder soorten gewassen zijn akkervogels sinds 1960 sterk achteruitgegaan. Er is veel kennis voorhanden over de effectiviteit van beleid voor akkervogels. Getroffen maatregelen en landschappelijke kenmerken (zoals akkerranden, wintervoedselveldjes, braaklegging, openheid, perceelgrootte en teelten) en jaarlijkse tellingen verschaffen inzicht in welke habitats en maatregelen nodig zijn voor verschillende vogelsoorten. Zo weet je als akkerbouwer wat je meer of juist minder moet doen in ANLb om een bepaalde soort te krijgen. Uit de evaluatie van onderzoek in de provincie Groningen is gebleken dat ANLb voor akkervogels onvoldoende is; alleen het inrichten en onderhouden van landschapselementen is niet toereikend. Waar akkervogels mee gediend zijn, is minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, meer semi-natuurlijke habitats (akkerranden, overhoeken) en meer variatie in gewassen.

Monitoring akkervogels

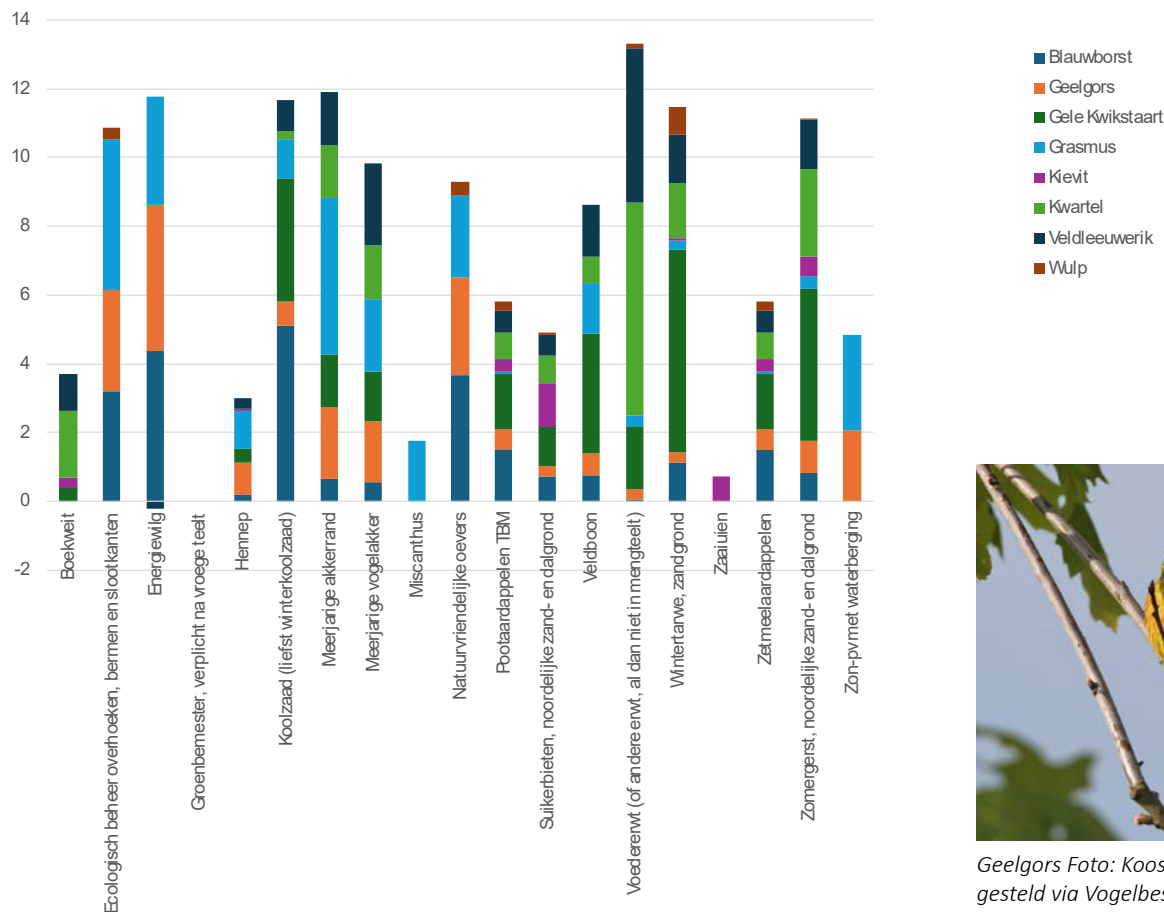
Bij monitoring van akkervogels in het Achterste Diep is zowel naar het landschap als de gewassen gekeken. Hoofdconclusie is dat het Achterste Diep de potentie heeft om een topgebied voor akkervogels te worden. Er werden bij aanvang van de monitoring al behoorlijk hoge dichtheden van gele kwikstaart, veldleeuwerik en kwartel aangetroffen. Akkervogels maken veel gebruik van volveldse kruidenrijke akkers. Zulke akkers sorteren meer effect dan uitsluitend kruidenrijke akkerranden. Dat betekent dat ANLb-maatregelen al tot mooie resultaten kunnen leiden. Voor onder andere geelgors en grasmus is de aanplant van meer randen en struweel nodig; deze soorten blijven in de huidige situatie wat achter. Van eiwitgewassen gaat geen aantrekkingskracht uit. Maar het kan zijn dat ze op de verkeerde plek liggen, dat wil zeggen: aan de randen, terwijl juist de openheid gewaarborgd dient te worden.

Ecologische toetsing van scenario's

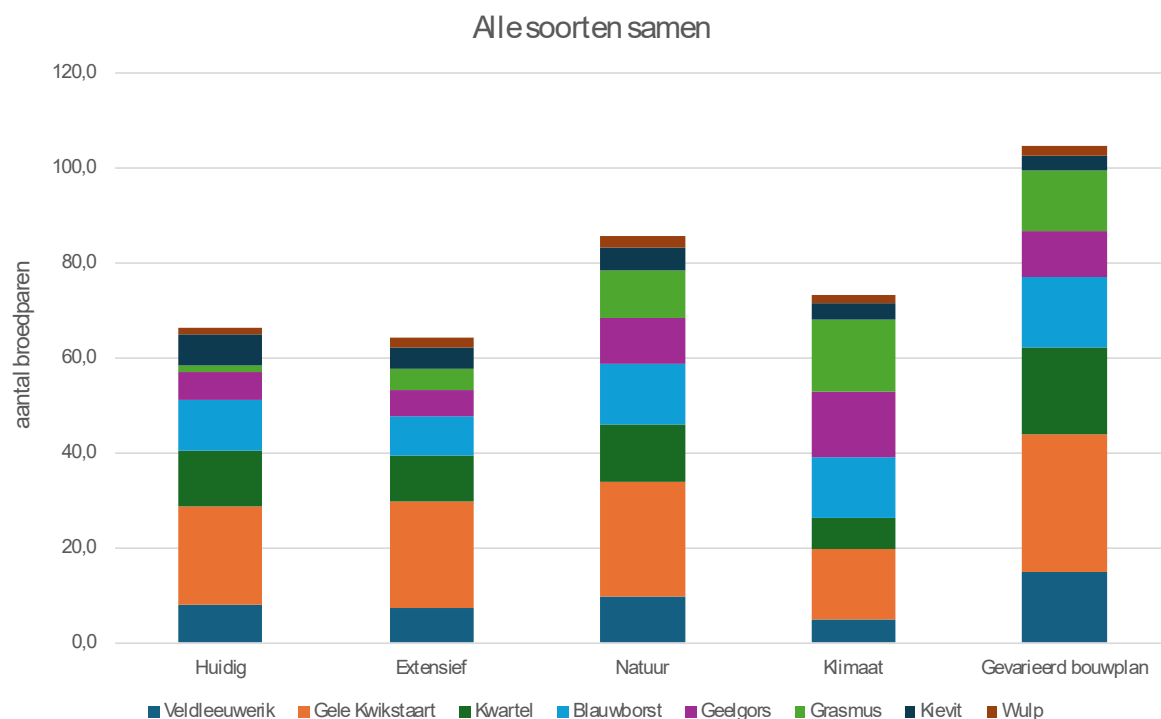
De RUG heeft aan de scenario's nog een vierde toegevoegd, namelijk 'optimaal voor akkervogels'. Dat scenario, dat landbouwkundig en bedrijfseconomisch niet is doorgerekend, gaat uit van een zeer gevarieerd bouwplan. Aanvullende teelten zijn boekweit, veldboon, (winter)koolzaad en (voeder-)erwt.

Uit de toetsing van de scenario's valt af te leiden dat bij de transitie van 'referentiebedrijf' naar 'extensivering' sprake is van achteruitgang van akkervogels. 'Natuur en biodiversiteit' en 'klimaat' scoren beter. Het scenario 'optimaal voor akkervogels' scoort, zoals valt te verwachten, het hoogst. Zie afbeelding hieronder.

Relatieve bijdrage verschillende gewassen aan voorkomen akkervogels

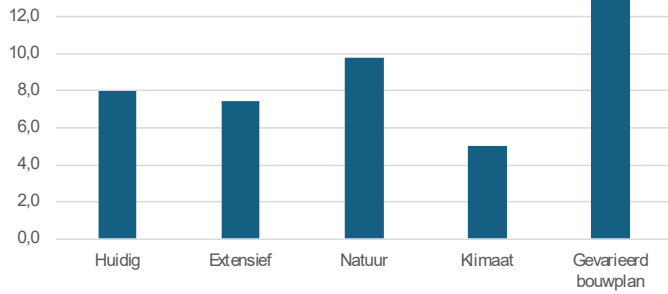
Geelgors Foto: Koos Dansen, beschikbaar gesteld via Vogelbescherming

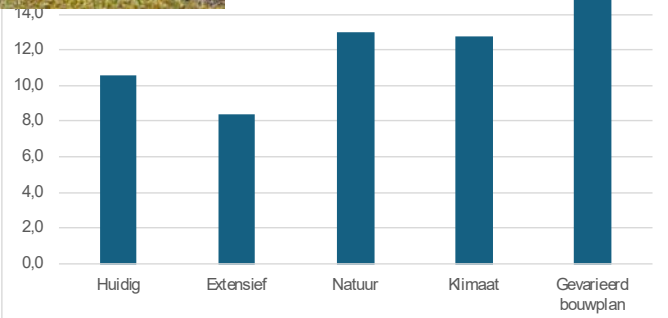
Binnen de groep akkervogels valt een aantal categorieën te onderscheiden, zoals soorten die op bouwland nestelen, soorten die voor nestgelegenheid afhankelijk zijn van struweel en soorten die slootkanten en bermen vanwege water gebruiken. Ook zijn verschillen geconstateerd tussen akkervogelsoorten. Struweelvogels scoren hoger in het scenario 'klimaat'. De blauwborst heeft vooral voor nestgelegenheid minder belang bij meandering van de waterloop, maar meer bij rietland. Je kunt niet de wensen van alle soorten tegelijkertijd bedienen. Van de drie aangedragen scenario's scoort 'natuur en biodiversiteit' het hoogst. Het is echter wel afhankelijk van de aanwezigheid van struweel en de mate van openheid welke soorten er komen. Zie afbeelding op de volgende pagina.

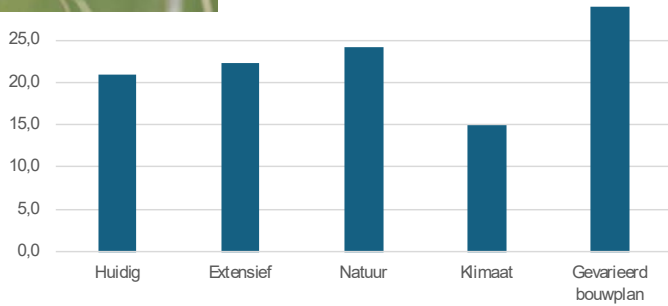
Veldleeuwerik

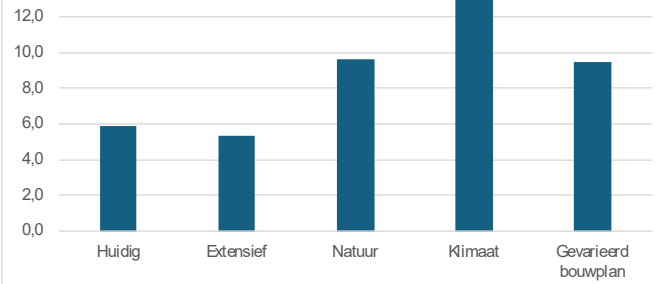
Blauwborst

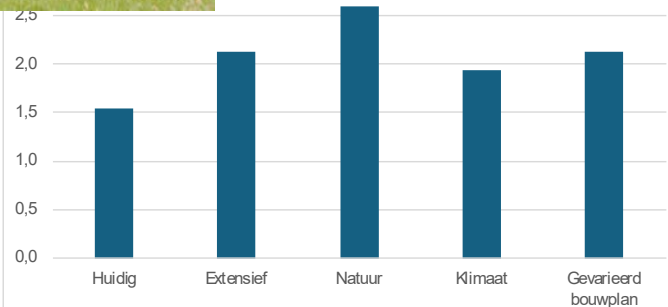
Gele Kwikstaart

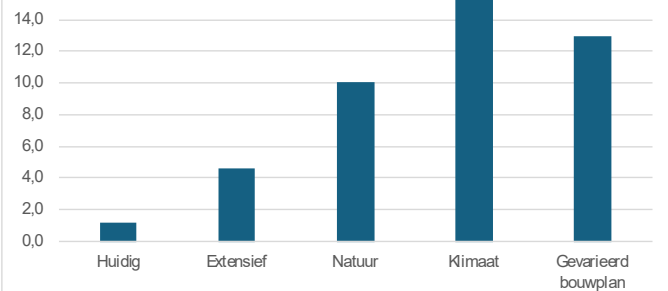
Geelgors

Wulp

Grasmus

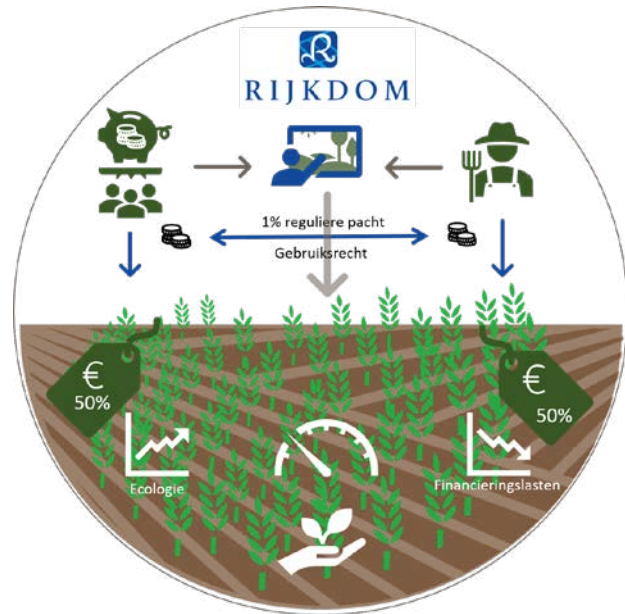

4.

DE ALTERNATIEVE FINANCIERINGSCONSTRUCTIE 'RIJKDOM'

De komende jaren komen op grote schaal landbouwgronden vrij door beëindiging van boerenbedrijven. Naar verwachting dertig procent van alle Nederlandse boeren stopt er in de komende tien jaar mee. Tegelijkertijd is er een grote grondbehoefte door extensivering, natuur- en wateropgaven en maatschappelijke ruimte voor onder andere woningbouw en industrie. Dit leidt tot steeds hogere grondprijzen van landbouwgrond – nu al gemiddeld 80.000 euro per hectare, met uitschieters naar twee ton – met als consequentie dat op dure grond intensief moet worden geboerd om het rendabel te houden. Voor boeren die duurzaam willen werken, wordt het steeds lastiger om dit ook in economisch opzicht duurzaam te doen. Tegelijkertijd neemt de biodiversiteit af en die trend moet worden gekeerd. Bovendien verlangt de maatschappij van boeren dat zij verduurzamen c.q. extensiveren.

Als reactie op deze trends zijn verschillende alternatieve vormen van landeigendom en landbouw gelanceerd, zoals Land van Ons, Aardpeer, Herenboeren en Grond van Bestaan. Deze organisaties kopen grond met geld van burgers, bijvoorbeeld via giften, leningen of uitgifte van certificaten, en verpachten de grond aan boeren.

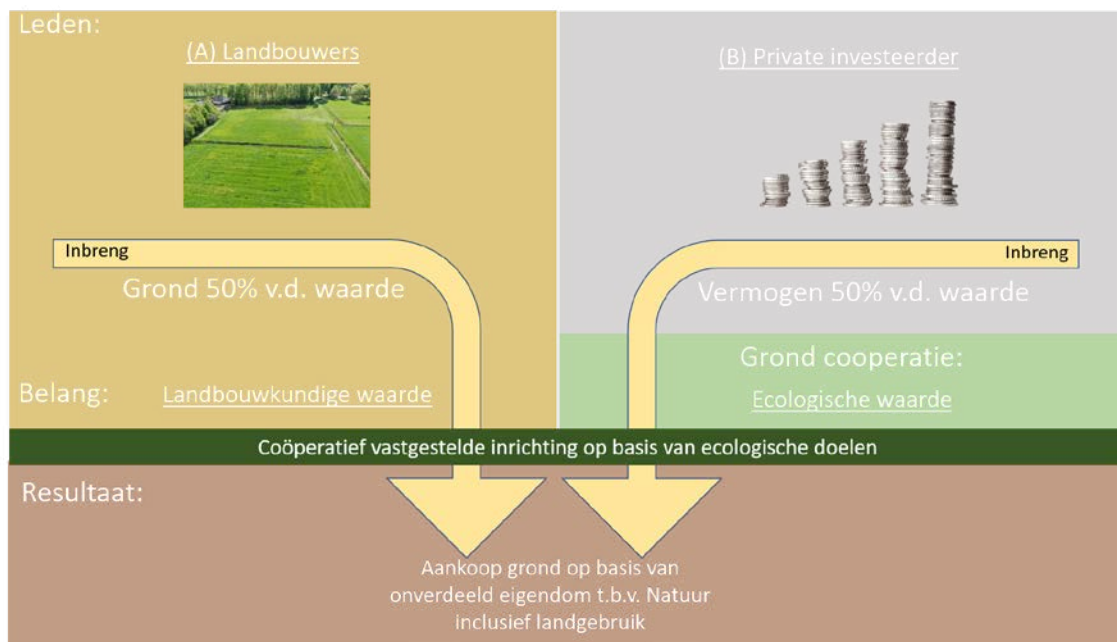

Het verschilt per organisatie hoe de zeggenschap wordt verdeeld. De Grondcoöperatie Rijkdom doet het anders. Ook hier staat de combinatie van economische en maatschappelijke doelen centraal en nemen private investeerders een deel voor hun rekening. Alleen blijft bij deze financieringsconstructie de boer zelf eigenaar van de grond. Boeren nemen het initiatief richting de Grondcoöperatie Rijkdom om gebiedsprocessen te starten waar het investeringsinstrument van toepassing kan zijn. De Grondcoöperatie zoekt investeerders en geeft opdracht voor het opstellen van een gezamenlijk inrichtingsplan. Eigendom, zeggenschap en gebiedsplan worden notarieel vastgelegd.

Achterliggende principes van Rijkdom

De Grondcoöperatie Rijkdom is gestoeld op vijf principes:

1. Private in plaats van publieke financiering: de boer en de private investeerder verwerven grond op basis van onverdeeld eigendom. Dat doen zij via de Grondcoöperatie, die waar nodig fungeert als onafhankelijk scheidsrechter. De boer en de investeerder zijn deelnemer in de Grondcoöperatie.

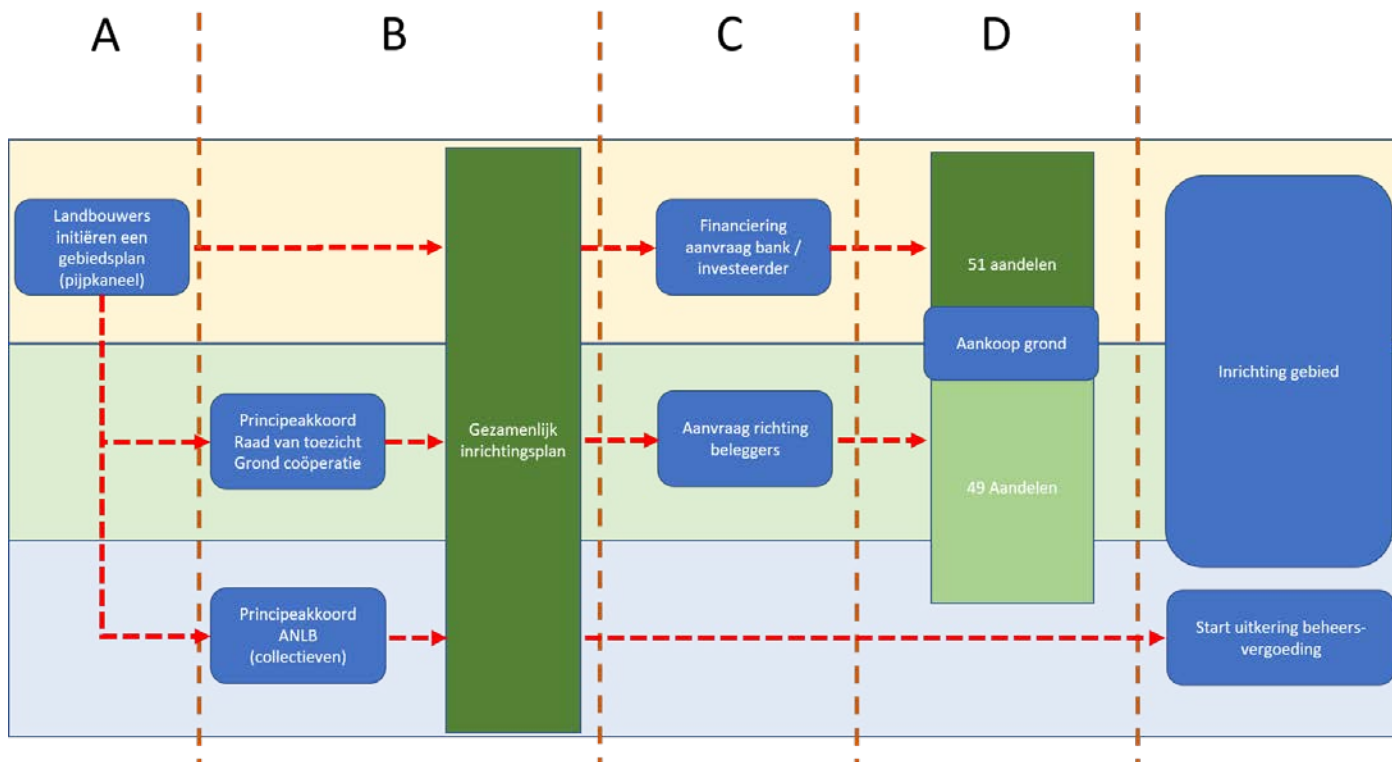
2. Balans tussen economie en ecologie: met de Grondcoöperatie maakt de boer afspraken over doelen voor aangekochte grond: ecologisch, maatschappelijk en qua milieudoelen. Via monitoring toetst de Grondcoöperatie of de doelen worden gerealiseerd.
3. Gebiedsgericht: Rijkdom is vooral interessant in gebieden waar veel natuuropgaven liggen, bijvoorbeeld tegen Natura 2000-gebieden aan. De gebiedsinrichting wordt afgestemd op de gebiedsspecifieke ecologische waarden. Het gebiedsgerichte plan bevat een beschrijving van doelen en de maatregelen die boeren in het gebied moeten nemen. Voor gebieden waar uitsluitend landbouwgronden van topkwaliteit liggen, is dit niet bedoeld.
5. Bottom up: het gebiedsproces wordt omgedraaid. Het initiatief komt vanuit boeren samen met de coöperatie, niet vanuit de overheid die gronden aankoopt of omzet in SKNL-grond. Dat is bevorderlijk voor de betrokkenheid.
6. Geen afwaardering van grond (momenteel 85% van de landbouwwaarde) en functieverandering van landbouw naar natuur: bij afwaardering zou de waarde namelijk

voorgoed verloren gaan. Indien het beoogde natuurdoel binnen 12 tot 18 jaar niet of onvoldoende wordt gehaald, kunnen beperkingen worden opgeheven en koopt de boer de 50% terug van de investeerder. Wat ook kan, is dat het gebiedsplan wordt gewijzigd en beter wordt toegespitst op gewenste doelen en maatregelen.

Voordelen voor agrariër en investeerder

Grote voordelen van deze financieringsconstructie voor de boer in vergelijking met een constructie op basis van publieke gelden zijn:

- De private partij financiert 50% van nieuw te verwerven grond via de Grondcoöperatie en de boer financiert eveneens 50%, met 1% rente. De financieringsdruk voor de boer, in termen van lasten en kosten, wordt dus substantieel verlaagd. Daardoor heeft de boer economisch gezien meer ruimte voor extensivering van landbouw en het realiseren van ecologische doelen.
- Met alleen ANLb en GLB komen veel boeren niet uit als zij op ecologie inzetten, met een financieringsinstrument als Rijkdom erbij wel. Het is niet een kwestie van of/of, maar van en/en. De boer blijft eigenaar. De grond is onverdeeld eigendom voor de duur van het aandeelhouderschap.

- De boer behoudt zeggenschap. Ook is sprake van een 50/50 verdeling. In geval van bedrijfsovername blijven dezelfde voorwaarden gelden.
- Lange termijn is leidend: in een natuurbeheerplan wordt een langetermijnvisie voor 12 tot 18 jaar vastgelegd, met daarin maatregelen voor natuur en landbouw.
- Mogelijkheid om bij te sturen: omdat de grond niet wordt afgewaardeerd, komen toekomstmogelijkheden niet op slot te staan.
- Het belang voor de investeerder is in de eerste plaats gelegen in het feit dat Rijkdom tegemoet komt aan de behoefte aan groen beleggen. Daarnaast heeft de investeerder 50% eigendom en medezeggenschap en zijn er de inkomsten uit rente en pacht; de investeerder draait jaarlijks gemiddeld 3,25% rendement op de belegging in grond.

Deze werkwijze biedt bestuurders mogelijkheden om besluiten te nemen die de toekomst helpen vormgeven, met de nadruk op het nemen van geen-spijtmateregelen. Na een periode van 12 tot 18 jaar monitoring kunnen doelen en resultaten worden geëvalueerd en kan bestuurlijk een gebiedsplan worden bijgesteld.

Toepassing in akkerbouw

Het financieringsinstrument Rijkdom is tot op heden uitsluitend in Friese weidegebieden ingezet. Wat de inzet ervan in akkerbouwgebieden interessant kan maken, is dat gewasrotatie, overhoeken en lastig te benutten perceeldeeltes erin meegenomen kunnen worden. Notariële borging zal in akkerbouw ook anders zijn dan in veehouderij.

5.

VERVOLG

De pilot laat zien hoe onderzoek kan helpen bij de inrichting van het gebied. Ook de financieringsconstructie wordt nader verkend. De samenwerking tussen de praktijk van natuurinclusieve landbouwmaatregelen en ecologische monitoring heeft nieuwe inzichten opgeleverd. Verweving van landbouw en natuur kan bijdragen aan de biodiversiteit van het landschap. Deze nieuwe kennis kan ons inspireren bij de volgende stap: het maken van een schetsontwerp voor ruimtelijke herinrichting van functies in het Achterste Diep.

Er is inmiddels een vervolg gemaakt met de verdere gebiedsontwikkeling van het Achterste Diep vanuit de NNN- en KRW-opgaven en natuurinclusieve landbouw. De resultaten van de pilot worden daarin meegenomen. Wellicht is aanvullend onderzoek nodig om vervolgvragen te kunnen beantwoorden. In samenspraak met de akkerbouwers in het gebied wordt verdere uitwerking gegeven aan de concrete vertaling van natuurinclusieve scenario's naar het Achterste Diep.

Het pilotproject Natuurinclusieve Landbouw Achterste Diep is mogelijk gemaakt door:

Provincie Drenthe Programma Natuurlijk Platteland

provincie Drenthe

Regio Deal
**Natuurinclusieve
Landbouw**

Partners in het pilotproject Natuurinclusieve Landbouw Achterste Diep voor kennis, monitoring en advisering

- Wageningen University & Research
- Rijksuniversiteit Groningen
- Grondcoöperatie Rijkdom
- Agrarische Natuur Drenthe

Deze brochure is tot stand gekomen met medewerking, beeld- en tekstmateriaal van: Janet Beekman, Boerentaal; Raymond Klaassen, Rijksuniversiteit Groningen; Joop van Duynhoven, Agrarische Natuur Drenthe William Bijker, Wageningen Universiteit en Research; Peter Roelfsema; Bart-Jan Tabak, Willem Tjebbe Oostenbrink, Prolander.

Bronnen

- Bijker, J.W. et al. (2024). Scenario-analyse akkerbouw langs het Achterste Diep – Bedrijfseconomische en landbouwkundige verkenning van opties voor meervoudig grondgebruik. Wageningen Research, Wageningen. Het rapport te downloaden via de link: <https://research.wur.nl/en/publications/scenario-analyse-akkerbouw-langs-het-achterste-diep-bedrijfsecono>
- Klaassen, R.H.G. (2024) Ecologische monitoring Achterste Diep en ecologische toetsing landbouwkundige scenario's. Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- www.prolander.nl/projecten/projecten-drenthe/gebiedsontwikkeling/
- www.regiodealnatuurinclusievelandbouw.nl
- www.rijkdomvanhetland.nl

Colofon

Tekst: Annet Kampinga.

Eindredactie: Willem Tjebbe Oostenbrink, Prolander

Opmaak: Leo Dijkstra, Prolander

Foto's met vogels bij ecologische monitoring beschikbaar gesteld via Vogelbescherming door:

Ernst Bos (veldleeuwerik); Jelle de Jong (blauwborst); Ruud van Beusekom (gele kwikstaart); Peter van Graafeiland (geelgors); Koos Dansen (wulp); Jelle de Jong (grasmus); Koos Dansen (geelgors)

© Prolander, juni 2025

Betrokken organisaties- Bestuurlijke AdviesCommissie Hunze en projectgroep Achterste Diep

